

Boekbespreking

Het einde van de normaliteit

'Het moet allemaal fantastisch zijn. Laat ons alstublieft een klein beetje ongelukkig te zijn. Dat dat bij het leven hoort en dat dat normaal is.'

DIRK DE WACHTER

TEKST: SANDRA VAN DER MAAREL • BEELD: LEEN WOUTERS

In zijn boek *Borderline Times* en zijn nieuwste boek *De Wereld van De Wachter* neemt de Belgische psychiater en inmiddels spraakmakend cultuurcriticus en succesauteur Dirk De Wachter ons mee in een wereld waarin we steeds verder van onszelf en de Ander vervreemden. De Ander, die hij stevast met een hoofdletter A aanduidt in navolging van filosoof Emmanuel Levinas. Het delen van verhalen en de stilte, het Mitsein, maar ook het niet-weten, het stilstaan en nadenken dreigen we kwijt te raken in onze wereld die doordramt in de vooruit: 'De prijs van "voortuitgang" lijkt een paradox: hoe beter we het materieel hebben, hoe meer we onszelf verliezen in onze gelukscocon.' Niet alleen de Ander als vreemdeling, maar vooral wijzelf als vreemdeling van onszelf. Zijn Vlaamse taal is zacht, zintuiglijk, metaforisch en tegelijkertijd vlijmscherp. Een verkenning langs twee boeken die woorden geven aan onze complexe wereld in een paradoxale tijd waarin het niet makkelijk is 'om onszelf en de Ander te (her)vinden', en waarin de hoop ligt bij wat we bij Phoenix zo goed kennen: verhalen, het insluiten van vreugde en verdriet, ontmoetingen en de kracht van de muze zowel in taal als in beeld.

'Om de bedreigingen van het menselijk verdriet uit het dagelijkse leven te bannen, heeft de westerse mens de psychiatrie uitgevonden', zo opent Dirk De Wachter in zijn nieuwste boek *De Wereld van De Wachter*. Daarmee sluit hij aan bij zijn eerdere boek *Borderline Times*, waarin hij onze maatschappij diagnosticeert aan de hand van de negen criteria van borderline zoals vastgesteld in de DSM-V; borderline niet alleen als een 'Personality Disorder', maar als een 'World Wide Disorder', die door ons allen wordt ontkend omdat het ons niet past. Hij schetst een wereld waarin instant geluk wordt gepredikt, genotscultuur overheerst en waarin we leiden aan 'leuk'-dwang (het moet zelfs 'heel leuk' zijn) en waarin we 'moeten' genieten. Zelfontplooiing is het devies, we zijn immers meester van ons eigen bestaan – allemaal bedrijfsleider van de BV 'Ik' –, we 'moeten' presteren en zijn voor dit

alles zelf verantwoordelijk. Dus, zo stelt hij, als je het niet leuk hebt, dan is dat je eigen schuld. In deze wereld zijn rouw, dalen (i.p.v. pieken), ongelukkig zijn, verdrietig zijn en machteloosheid in de abnormaliteit terechtgekomen. 'De normaliteit versmalt', zegt hij in een interview met *Vrij Nederland*, 'Gewone mensen met gewone problemen – ze voelen zich wat ongelukkig, ze zijn een beetje triest omdat het moeilijk gaat met hun lief of werk – worden gepsychiatriseerd of gediagnosticeerd.' De mensen die hij in zijn overvolle praktijk te zien krijgt, willen bovendien snel van hun problemen af: 'Men komt niet met zijn problemen, zijn leven, zijn verhaal, maar met een diagnose, een etiket, en verwacht een oplossing.' Het verdriet moet kort gehouden worden en snel worden gerepareerd, zodat we weer voort kunnen in de versnelling.

De abnormaliteit is niet zo vreemd als deze lijkt, de lijn is dun. Of zoals De Wachter zegt: 'Het klikt snel om.' 'In onze door-drammende wereld', zo concludeert hij, 'hebben we ons van onszelf en de Ander vervreemd. Het deel van ons dat niet past in ons succesbeeld hebben we als abnormaal gedefinieerd en verplaatst naar de wereld van de psychiatrie.' Maar achter 'alles is fantastisch' zit een gevoel van leegte, eenzaamheid en existentiële angst die zichtbaar worden zodra het masker van succes wegvalt. Het is de illusie van het fantastische leven en de dagelijkse, gewone werkelijkheid, waarin allerlei vormen van verlies onafwendbaar zijn. De toename van agressie, van zinloos geweld, hangt voor hem hiermee samen. Deze komt voort uit frustratie dat dingen niet lukken, uit de frustratie van het niet succesvol zijn.

Mensen zagen hoeveel bloed er werd vergoten vanwege beperkte, verachtelijke opvattingen van het goede, in naam van de strijd van dat goede met alles wat het als het kwaad beschouwt. Soms werd een notie van het goede zelf een gesel van het leven, een groter kwaad dan het kwaad.

VASIL GROSSMAN, LEVEN & LOT

In zijn net verschenen boek *De wereld van De Wachter* neemt De Wachter ons, zoals de titel al aangeeft, mee de wereld in. Via hoofdstukken met titels die woorden zijn met vraagtekens, zoals God? Stil? Klein? Zin? Economie? Vlucht? Moeten? Jeugd? Lichaam?, leidt hij ons langs de grote thema's van onze tijd. Het boek is een persoonlijke zoektocht door een landschap dat zich moeilijk laat doorgronden door de complexiteit maar ook de tegenstellingen die tegelijkertijd gaande zijn. De hoofdstuk-

ken openen steeds met passages uit het boek *Leven & Lot* van Vasili Grossman. Ook andere schrijvers en filosofen waaronder Michel Houellebecq en Emmanuel Levinas worden, net als in *Borderline Times*, veelvuldig aangehaald. De thema's zijn zo omvattend dat ze de taal van de muze en de blik van niet-weten nodig hebben. De Wachter neemt waar, stelt zichzelf steeds opnieuw vragen, zonder antwoorden of oplossingen te hebben, omdat 'het denken zelf zin heeft'.

De Wachter schetst verschillende paradoxen van onze tijd, zoals zij die het paradijs hier-en-nu willen omdat zij zich los hebben gemaakt van God, versus bewegingen die het richtsnoer van God nog steviger aantrekken; de micro's versus de macro's, de kleine groeperingen, zoals *Occupy Wall Street*, die hun eigen weg bewandelen en soms in staat zijn zich actief te verzetten tegen de grotere machten. Een bizarre wereld waarin mensen ontheemd raken doordat ze huis en haard verlaten vanwege oorlog en ellende en tegelijkertijd de Westerse mens die ontheemd van zichzelf en de Ander een reis boekt in de tegenovergestelde richting, op weg naar een

exotische ontspanning. Hij schetst een wereld van schaalvergroting, waarin we een tweede Zelf op internet kunnen bouwen vanuit onze luie stoel en velen zich verontwaardigd #JeSuisCharlie noemen na de aanslag op het Franse satireblad *Charlie Hebdo* ('maar zijn we echt Charlie?'). Een wereld van grote klimatologische problemen, waarin ons geluk voortkomt uit een ideaalbeeld dat te koop is, zestig het nieuwe dertig is, tellen in de plaats komt van vertellen en we partners verwerven via datingsites, want ook daar willen we quick wins en instant geluk.

'We proberen alles te vervlakken, te stretchen tot uitersten verdrongen worden. Hetzelfde, overal. Dat werkt depersonaliserend, derealiserend. Overal loert ontheemding om te hoek. Door de kolossale globale structuren vervreemden we van onszelf. We worden onze eigen Ander.'

UIT: DE WERELD VAN DE WACHTER

In beide boeken toont hij ons een wereld vol lawaai, waarin we opgejaagd worden door beeldcultuur en haastige onliners en we het verhaal en ons mens-zijn onderweg verliezen: 'leutigheid laat zich *onelinen*, misère niet.' Ook al leven we in vrede, de hedendaagse mens lijkt voortdurend op de vlucht voor het denken, jagend achter belevingen die elkaar moeten overtreffen, bang voor zichzelf, bang voor verveling, maar vooral voor de stilte die dat met zich meebrengt. Stilte zelf wordt aangeboord als een nieuwe markt met producten als stilteweekenden, stiltedagen en mindfulnesstrainingen. Stilte-als-product die als activiteit bovenop ons al drukke bestaan komt, in plaats van stilte om elkaar te ontmoeten, om verhalen te vertellen. Het ontbreken van verhalen is nu precies >

het grote probleem: 'We hebben buiten onszelf haast geen verhaal. We lijken geen lokroep te hebben, buiten (veel) geld.' De moderne mens is hopeloos op zoek naar zijn plaats in een groter verhaal vanuit de hoop om ergens thuis te komen, 'om dat-gene te vangen wat we kwijt zijn, maar in feite nooit kunnen verliezen: onszelf.'

Borderline Times wordt afgesloten met het onderdeel 'Hoop'. De hoop zit vooral in de verhalen, in het elkaar ontmoeten, in de 'kleine goedheid'. Met dit laatste refereert De Wachter aan de filosoof Emmanuel Levinas, die hij veelvuldig aanhaalt in beide boeken en die in de epiloog nogmaals aan bod komt als een aanzet om tot een antwoord te komen. Het denken van Levinas ziet hij als relevant omdat het belangrijke gedachten bevat over hechting, engagement, solidariteit en gemeenschapszin. Waarden die broodnodig zijn om tegenkracht te bieden aan 'de 'borderlinegesteldheid' waarin de wereld zich momenteel bevindt'. Niet het genieten is de ultieme zin van ons bestaan, maar de zin ontstaat door het verdriet te delen met de Ander, door het verdriet van de Ander te ontvangen: 'Het leven zelf is wat Heidegger noemt *Mitsein*. Samen zijn. Daarover spreken en zwijgen.' Ook voor de kunst, de cultuur en de filosofie ziet De Wachter een belangrijke rol. Zo eindigt hij in *De Wereld van De Wachter* met een hoofdstuk over Kunst?, dat wordt ingeleid door de vraag 'Wie brengt de mensen de verloren pit terug?'. De kunsten, in al hun uitingsvormen, laten ons zien of horen wat we in ons normale leven moeilijk vinden: 'Door de omweg die het creatieve proces hanteert, wordt de bevreemding schijnbaar milder.' De artiest keert onze beleving om en zo 'wordt de inherente dreiging van vreemdheid omgevormd tot haar aantrekkelijke kant.' Dat is volgens hem het wezen van de kunst: het ritueel bezweren van de existentiële menselijke angst. Hij nodigt ons uit tot vragen stellen en niet-weten, omdat dat ons in staat stelt onbevooroordeeld en onbevangen te zijn. En alleen dan leer je jezelf en de wereld beter kennen.

'Zou er tijd en plaats kunnen gemaakt worden voor de fundamentele therapeutische principes van luisteren, praten en dialogeren die een psychiater kenmerken, maar die zo haaks staan op de actiegerichte, afgemeten efficiëntiecultuur die meer dan ooit heerst? Is er een opening om te zwijgen, om niet te weten, om geduldig te blijven en tijd te nemen in een klimaat van angst en terreur? Kan deemoed zonder cynisme, lankmoedigheid zonder wrok? Is er oor voor de kwetsbaarheid, voor de verborgenheid, voor de context en de gelaagdheid van het gebeuren? Kunnen we de barst in de gladheid verdragen, zelfs nu de barst een krater is? Kunnen verwondingen luttelkens worden? Kan de Ander een Ander blijven zijn, kunnen we nog in verschillen denken? Kunnen we nog vragen blijven stellen, niet-oordelend reflecteren, afwachten, aarzelen, twijfelen? Durven we niet onmiddellijk alles controleren of oplossen, maar nog plaats maken voor onbevangenheid en open dialoog, traag en onzeker? Zou het zo zijn dat woorden uiteindelijk toch ruimte moeten krijgen, dat luisteren onvermijdelijk is? Kunnen we nog voldoende stil zijn om elkaars woorden te horen? Zou mislukking en vergissing en schuld en schaamte toch ook in het verhaal moeten opgenomen worden? Zouden we een beetje vertrouwend, een beetje hoopvol en in die zin gelovig kunnen zijn, soms tegen waarneembare bewijzen in? Zouden we los kunnen komen van de feitelijkheden en over de generaties heen kunnen denken? Durven we loslaten en onbevangenheid wekken? Zouden vragen wezenlijker zijn dan antwoorden?'

UIT HET HOOFDSTUK KLEIN? IN DE WERELD VAN DE WACHTER

*Dirk De Wachter (1960) is psychiater en hoofd systeem- en gezinstherapie aan het Universitair Psychiatrisch Centrum van de KU Leuven. Hij schreef verschillende boeken, waaronder *Borderline Times*, waarvan meer dan 100.000 exemplaren werden verkocht, en zijn laatste boek *De Wereld van De Wachter*. Over zijn ongekende succes zegt hij in *Vrij Nederland*: 'Er is een onderstroom van jonge mensen die zeggen: er is iets niet in de haak met de wereld, er moet iets gebeuren, we weten niet goed wat, we kunnen daar de vinger niet op leggen, maar daar staat het.' De Wachter is een veelgevraagd spreker en geeft regelmatig lezingen.*

Borderline Times, LannooCampus, Leuven

De Wereld van De Wachter, LannooCampus, Leuven

Ga naar
phoenixopleidingen.nl/vuurvogel
voor filmpjes van Dirk De Wachter.